

Y. Moreau, *Les bourgmestres de Liège au XVIIIe siècle. Provenance et biographie sociale d'une aristocratie à la fin de l'Ancien Régime* (Anciens Pays et Assemblées d'Etats/Standen en Landen, LXXIV; Heule: UGA, 1978, 275 blz.).

In 1684 werden belangrijke wijzigingen aangebracht in de gang van zaken bij de benoeming van de burgemeesters van Luik. Na dat jaar waren zij geen personen van doorslaggevend politiek gewicht meer in de stad, laat staan in het Prins-Bisdom. Er werden er elk jaar twee benoemd, volgens een ingewikkelde procedure die op een wonderlijk mengsel van loting en verkiezing neerkwam. Twee groepen personen, die de 'Chambres' van de burgerij en de Prins-Bisschop vertegenwoordigden, konden, naast het lot, elk invloed oefenen op de benoeming van één persoon, zodat we van een Gemeente- en een Heer-burgemeester zouden kunnen spreken. Van 1684 tot 1794, het eindjaartal van het Prins-Bisdom en het begin van de 'Franse Tijd', zijn er op deze wijze 161 burgemeesters benoemd, waarvan er één het ambt niet heeft willen aanvaarden.

Deze 161 burgemeesters vormden, al waren ze dan geen machthebbers van belang meer, een groep personen van aanzien. De statusgroep van aristocratische burgemeestersfamilies was de inzet van de studie voor een licentiaatsverhandeling, die in het studiejaar 1973-1974 aan de Letterenfaculteit van de Luikse Universiteit is voorgelegd. En die verhandeling is de grondslag van dit boek gebleven, al is er, onder meer op advies van professor Hélin, wel wat aan gewijzigd. De auteur heeft het onderzoek uitgestrekt tot de geografische herkomst der burgemeestersfamilies, hun sociale positie en economische activiteit, alsook tot de demografische situatie en het carrièrepatroon die voor het burgemeesterlijk milieu kenmerkend waren.

Men kan dus zeggen dat wij hier te maken hebben met patriciaatsonderzoek. Het beperkt zich weliswaar tot de burgemeestersfamilies, maar toch is er een opvallende overeenkomst tussen dit werk en datgene wat in Nederland, na de verschijning van de boeken van Elias en De Vos en soms ook wel daarop gebaseerd, is gedaan door diverse onderzoekers, onder meer door H. van Dijk en ondergetekende. Het zou geen zin hebben dit feit hier te vermelden, ware het niet dat Moreau tot 1978 in de mening blijkt te hebben verkeerd dat hij met onderzoek van deze aard in zijn eentje heeft gepioneerd in niemandsland. Hij weet, zegt hij, niets anders van deze aard te noemen, en maakt dan ook slechts melding van de demografische studie van Henry over het patriciaat van Genève. Met de daarin geboden conclusies vergelijkt hij zijn uitkomsten, kennelijk zonder te weten dat hetzelfde al door anderen was gedaan met het patriciaat van een andere stad als inzet. Wel verwijst hij naar het nummer van het *Tijdschrift voor Geschiedenis* waarin het resultaat van dat onderzoek is afgedrukt, maar bij die verwijzing gaat het hem slechts om een artikel van Hélin, het enige in dat nummer dat in de Franse taal is afgedrukt.

Het blijft een merkwaardige zaak dat de auteur van een werk dat totstandgekomen is in en handelt over een gebied zó dicht bij de taalgrens dat plaats- en familienamen van Nederlandse bodem (Maestricht, Wijk-lez-Maastricht -sic!-, Eysden, Neer-Kanne, Ryckholt, Gulpen, Margraten, Borgharen; Van der Heyden, Van den Steen, Van Buel) niet van de lucht zijn, het blijkbaar niet heeft klaargespeeld eens wat over die grens heen te kijken. Was dit wel gebeurd, dan was het zeker mogelijk geweest de conclusies uit eigen onderzoek hier en daar nog aan te vullen en te verstevigen. En ook hadden wellicht, bij een vroeg contact, de onderzoekers aan weerszijden van de taalgrens nog wel wat kunnen leren van de aan de andere zijde gebruikte methoden.

Het is overigens niet nodig hier de door Moreau gebruikte onderzoeksmethoden te bekritisseren. Op de presentatie van zijn onderzoekresultaten valt echter wel af te dingen. Die

presentatie heet 'globale et comparative', en niet 'individuelle'. In de praktijk evenwel komen we aan vergelijkingen en conclusies doorgaans pas toe na bladzijden vol opsommingen en lijsten. De behelzen op zich zelf staande, uit de context van tijd en plaats losgepeuterde feiten, niet alleen over families, maar ook over individuen. De auteur heeft gekozen voor een rapportage-techniek die de lezer enerzijds in staat stelt van ieder detail afzonderlijk kennis te nemen en dat zo nodig te controleren, maar die hem anderzijds in hoge mate moet vervelen en vermoeien. Dat is nog des te meer het geval omdat de zaken die gepresenteerd worden slechts zelden worden toegelicht met inzichten die niet aan het onderzoek zijn ontleend. Als bijvoorbeeld wordt verteld dat er voor Neer-Kanne 10.000 gulden werd neergegeld in 1697 en 102.000 in 1761, dan is er wel even sprake geweest van evidente prijsstijging. Maar over de belangrijke veranderingen in de economie tijdens de achttiende eeuw en de rol die de landbouw en dus de grond daarbij speelde, vernemen wij verder niets. En er wordt, natuurlijk, aandacht besteed aan de voorkeuren voor personen uit bepaalde milieu's waardoor de successieve Prins-Bisschoppen zich bij burgemeestersbenoemingen lieten leiden. Maar wij vernemen dan weer niet of de standpunten van de achtereenvolgende Prins-Bisschoppen ten opzichte van het gedachte-klimaat van de eeuw - de Verlichting! — ook in die benoemingen wat weerspiegeld worden.

Toch, de lezer die zich door de vermoeiende gedeelten van het boek heenwerkt, wordt telkens weer beloond, bij de interessante passages waarin allerlei conclusies zijn vastgelegd. Hij kan de Luikse burgemeesters leren kennen als een elite-groep in het Prins-Bisdom, zij het niet de hoogste. Immers pas als één van de leden toegelaten werd tot het kathedrale kapittel, dan had een aanzienlijke familie de hoogste trede van de Luikse cursus honorum bereikt. Wij krijgen die Luikse burgemeesters-aristocratie ook gepresenteerd in een onderverdeling, met bovenaan een bijna ondoordringbare adellijke coterie, daaronder een compacte en vrij homogene groep van in de zeventiende eeuw geadelden, en onderaan nog een drietal lagen van mensen met doorgaans wat grotere ambitie en minder onderlinge samenhang. Een duidelijke kern van de Luikse elite werd gevormd door een groepje waarin personen die te eniger tijd rechterlijke functies bekleedden nogal een rol speelden. Maar daaromheen en met name ook onder de verwanten van vrij wat burgemeesters waren de belangen van handel en nijverheid - hier vooral metaal, glas en textiel - goed vertegenwoordigd. En in dit geheel, dat zeker geen statisch karakter had - er was, ook in Luik, een soort 'circulation des élites' - kon men zich omhoogwerken, door huwelijk en koop heerlijkheden en kastelen verwerven, alsook geadeld worden en adelsprivileges bemachtigen. Dat laatste bracht overigens in toenemende mate problemen met zich mee. Er werden voor toelating tot het hoogste échelon van de Luikse elite steeds meer kwartieren geëist: eerst vier, toen acht, tenslotte zelfs zestien. Zelfs een familie als de Méan's, in 1648 reeds geadeld, die een consequent op stijging gericht huwelijksbeleid voerde, voldeed in 1794 nog niet geheel aan de strenge criteria, al wist één van haar leden het dan wel, als laatste, tot Prins-Bisschop te brengen en daarna tot aartsbisschop van Mechelen.

Het lijkt, tenslotte, geen toeval dat er, op demografisch gebied, tussen dit katholieke patriciaat en dat van de stad Genève, wel wat verschil te constateren viel. En ook heel in het algemeen kan men natuurlijk signaleren dat plaatselijke verhoudingen, van institutionele, economische en sociaal-culturele aard, een eigen signatuur aan het Luikse patriciaat meegaven. De signatuur van elk patriciaat plaatst trouwens de onderzoeker steeds voor eigenaardige problemen. Maar toch dient ook, nogmaals, onderstreept te worden dat een zekere hoeveelheid samenwerking 'voor het patriciaatsonderzoek geen overbodige luxe is.

D.J. Roorda

RECENSIES

J.H.M. Kommers, *Besturen in een onbekende wereld. Het Europese binnenlands bestuur in Nederlands-Indië: 1800-1830. Een Antropologische studie* (2 dln.; Meppel: Krips Repro, 1979, xiv + 340 en 126 blz., f50,-).

Een systematisch onderzoek naar de organisatie, de personele samenstelling, de beleidsdoeleinden en het functioneren van het Nederlandse ('Europese') bestuursapparaat in het voormalige Nederlands-Indië - meer in het bijzonder het korps binnenlands bestuur - heeft tot nu toe niet plaats gehad. Weliswaar bestaat er een uitgebreide, zij het verouderde, literatuur over bepaalde aspecten van het Nederlandse binnenlands bestuur, maar afgeronde studies die een goed inzicht geven in de structuur en ontwikkeling van dit apparaat ontbreken. Wij weten weinig af van de recrutering van de Nederlandse bestuursambtenaar, de eisen die aan zijn opleiding en de toelating tot de verschillende ambten werden gesteld, het carrièreverloop, de taakvervulling die men van hem verwachtte, de kwalificaties waaraan men moest voldoen om een 'geslaagd' ambtenaar te zijn, etcetera. Ook het prosopografische element is ternauwernood onderzocht. In het buitenland is het vergelijkbare onderzoek verder gevorderd. Ik noem onder andere de studie van William B. Cohen, *Rulers of Empire: The French Colonial Service in Africa* (1971), en de monografieën die L.H. Gann en P. Duignan achtereenvolgens hebben gewijd aan de Duitse, Britse en Belgische koloniale bureaucratie in Afrika.

De schrijver van de hier te bespreken dissertatie, die aan de Universiteit van Nijmegen culturele antropologie studeerde en met zijn proefschrift de doctorsgraad in de sociale wetenschappen verwierf, heeft deze leemte met juistheid onderkend. Hij stelde zich, naar hij schrijft, oorspronkelijk ten doel na te gaan welke functies het binnenlands bestuur in de Nederlands-Indische samenleving heeft vervuld. Het was daarbij zijn intentie om, naast bepaling van de officiële beleidsvoering ten aanzien van dat bestuurskorps, ook aandacht te schenken aan de kijk die de bestuursambtenaren zelf hadden op hun taak en positie in die samenleving. Zijn voorkeur voor het detail deed hem echter besluiten met een 'explorerend' onderzoek van de eerste dertig jaar van de negentiende eeuw (dus de periode van onzekerheid tussen Compagniebestuur en cultuurstelsel) te volstaan. Een onderzoek dat in hoofdzaak werd gebaseerd op reis- en volksbeschrijvingen, memoires van bestuursambtenaren en andere gedrukte bronnen - de in het tweede deel opgenomen bibliografie is van een indrukwekkende omvang - maar ook op ongedrukt materiaal (onder andere uit de collecties Van Alphen, Engelhard en Baud). Dit alles is dus nog maar een begin. Het is de bedoeling, dat andere delen over de tijd na 1830 zullen volgen.

Kommers heeft zijn dissertatie uitdrukkelijk gepresenteerd als een antropologische studie. In hoever hij in die toelag is geslaagd en een substantiële bijdrage heeft geleverd aan de antropologische wetenschap, staat niet aan mij ter beoordeling. Ik zal mij bepalen tot de vraag in hoever zijn onderzoek een verrijking vormt van onze historische kennis.

Hoewel ik, zoals uit het bovenstaande moge blijken, veel waardering heb voor het initiatief van Kommers, stelt zijn boek wat dit laatste betreft teleur. Zijn overzicht van de ontwikkeling van het binnenlands bestuur tot 1830, dat het hoofdbestanddeel vormt van zijn proefschrift, bevat weinig nieuws en is vaak te summier of te weinig geordend om duidelijk te zijn. De door hemzelf ruitelijk erkende liefde voor het detail heeft de schrijver, naar mijn mening, ernstig parten gespeeld. Als wel meer explorateurs in het rijk van Clio is Kommers, zo heeft het de schijn, verstrikt geraakt in het overvloedige bronnenmateriaal, waardoor hij tussen de bomen niet altijd het bos meer zag staan. Daarbij is hij in de valkuil gestort van te veel en te lang te willen citeren in een poging op die wijze 'iets van de sfeer van het verleden weer te geven'. De schrijver heeft kennelijk ook gevoeld, dat deze werk-